

Vi önskar våra läsare en riktigt skön sommar!

Välbesökt MIR-dag

Ännu en MIR-dag (människa i riskzon) har ägt rum och detta var den sjunde i ordningen. Tema denna gång var projekt Pinocchio - insatser för barn i risk för normbrytande beteende.

Seminarier ägde rum på Scandic Crown och samlade cirka 100 deltagare från socialtjänst, skola, elevhälsa, resursteam m.fl. Syftet med seminariet var att få veta mer om genombrottsmetoden som ligger till grund för projektet samt att ta del av de erfarenheter som fyra kommuner gjort som arbetar med metoden. Dessa kommuner är Öckerö, Tjörn, Lerum och Härryda.

En dokumentation från dagen finns på följande hemsida [www.grkom.se/dokumentationoch_välj_sedan_dokumentation MIR](http://www.grkom.se/dokumentationoch_välj_sedan_dokumentation_MIR).

Vill du ha GR-specialen direkt till din mailbox ?

**Anmäl detta till
lab@grkom.se**

Går det att undervisa i läsförståelse?

Av Barbro Westlund

En mamma satt i soffan och läste i sin bok. Bredvid henne satt den sjuårige sonen och läste i sin bok. Han hade precis lärt sig läsa och ville gärna göra samma som hans mamma gjorde. Efter en stund märkte mamman att sonen ideligen tittade upp från sin bok och sneglade åt hennes håll.

– Vad gör du? undrade mamman.

– Jag ser vad som händer, svarade pojken.

– Jaså, läser du i min bok, svarade den glatt överraskade mamman.

– Nej, jag tittar i ansiktet på vad som händer med dig! utbrister pojken.

– Mamma, vad är det egentligen som händer i dig när du läser?

Hur mamman svarade den lille pojken får vi inte reda på. Ja, vad är det som händer när vi läser? Hur förklarar vi för våra elever vad läsförståelse är? Vad är det "expertläsaren" gör som är dolt för "novisläsaren"?

Alla elever kan lära sig att bli "expertläsare", men vi måste visa hur man gör! Läsförståelseprocessen är dold för många elever, men genom att läraren visar modeller på sitt eget tänkande, kan tankeprocesser bli synliga. Att "tänka högt" som metod ("think aloud") är centralt i undervisningsprogram som utvecklar läsförståelse. Vi måste berätta att expertläsaren använder en uppsättning flexibla lässtrategier och byter strategier om de inte fungerar. De här strategierna kan man träna på för att bli en skicklig läsare. Att använda "tänka-högt-metoden" (think alouds) är ett av flera sätt att synliggöra annars osynliga förståelseprocesser.

Att använda lässtrategier innebär att få mentala verktyg för att förstå en text. "Expertläsarens" användning av lässtrategier kan jämföras med snickarens användning av sin verktygslåda. Elever behöver under hela grundskolan lära sig olika och flexibla lässtrategier som fungerar på olika texter. Det vedertagna begreppet "läslust" behöver därför kompletteras med begreppet "aktivt läsengagemang". Läsförståelsen är kumulativ och utvecklas under hela livet, beroende på vilka texter vi möter och syftet med läsningen. Eleverna ska veta vad de ska göra före, under och efter läsningen, dvs. de bör lära sig en medvetet inriktad studieteknik. Eleverna behöver få kunskap om hur de ska använda sin omvärldskunskap (förkunskap) innan de börjar läsa, men de måste också lära sig att läsa bortom sina egna livserfarenheter och med nya glasögon.

Läsförståelsen är så komplex att lärare behöver få ökad insikt om hur olika delkomponenter interagerar, dvs. vad som konstituerar läsförståelse. Lärare behöver också få konkreta verktyg för hur

forts nästa sida

forts från föreg sida...

man hjälper sina elever att utveckla sin läsförståelse under hela skoltiden. Redan i förskolan kan tankeprocesser tränas som påverkar senare läsförståelse. Det betyder att varje lärare inte bara ska lära ut ämneskunskaper, utan också bör undervisa i läs- och tankestrategier kopplat till verksamheten eller skolämnet. Att lärare inte undervisar i lässtrategier beror många gånger på att de känner sig osäkra på hur man gör. Läsförståelsen behöver artikuleras i en dialog mellan lärare och elever i och på så sätt blir lästid också diskussionstid.

I en aktiv läsundervisning visar läraren först en modell på hur hon gör själv när hon läser texter och sedan får eleven tillämpa samma modell tillsammans med andra elever. Kunskapen internaliseras och syftet är att eleven alltmer ska bli en självständig läsare. Lässtrategier som provas ska alltid följas upp av gemensamma reflektioner. Hur fungerade strategin? Kan den användas i något annat sammanhang? Finns det någon annan strategi som istället kunde använts? Genom dessa uppföljande diskussioner med eleverna ska eleverna förstå ett reciprokt samband mellan strategianvändning och metakognition (tankar om tänkandet).

Forskning har visat att lärare i högre grad bedömer läsförståelsen än utvecklar den hos sina elever under pågående process. Man har tidigare trott att läsförståelsen automatiskt infinner sig om läsningen är automatiserad. Tyvärr är det inte så för många elever. De läser flytande och med god intonation, men förstår ändå inte vad de läst. Alla elever behöver arbeta aktivt med att utveckla sin läsförståelse under hela skoltiden, även de goda läsarna.

Undervisningen bör inriktas mot att uppmuntra eleverna att ge förklaringar till sina svar. Då får eleverna möjligheter att fundera mer komplext. Vi får också inblick i hur elever tänker.

”Berätta för mig hur du tänker?” Eller ”Hur vet du det här svaret?” Lärare behöver betrakta ett felaktigt svar med en utgångspunkt att få ökad insikt i hur eleven tänker. Ett sådant tillvägagångssätt ger läraren fortsatta

verktyg för att anpassa sin undervisning till olika elevers behov. Eleverna behöver också själva träna sig att formulera frågor och bli medvetna om att olika frågor kräver olika svar.

Undervisningsprogram i läsförståelse

Tre forskningsmodeller (undervisningsprogram) har visat sig ge dokumenterad effekt på ökad läsförståelse hos grundskolans elever: Reciprocal Teaching (RT; reciprok eller ömsesidig undervisning), Transaktionell Strategier Instruction (TSI; transaktionell strategiundervisning) och Concept-Oriented Reading Instruction (CORI; begreppsorinterad läsundervisning). De tre modellerna har utarbetats i ett samarbete mellan läsforskare och lärare. Den sistnämnda är knuten till utveckling av läsförståelse och strategianvändning inom främst NO- och SO-ämnena. Redan på 1980-talet påvisade läsforskarna Palincsar och Brown att elever med lässvårigheter i 12-13 årsåldern utvecklade sin läsförståelse när reciprocal teaching användes under 15-20 dagar med 30 minuters träning om dagen. Läsförståelsen hos eleverna ökade från 30 procent till 80 procent. Det är dock viktigt att understryka att det inte är modellerna i sig som utvecklar läsförståelsen. Det är hur den enskilda läraren medvetet anpassar modellerna till den egna undervisningsgruppen, som påverkar hur resultatet blir.

Barbro Westlund är lärarutbildare vid Stockholms universitet. Hon är också doktorand i pedagogisk bedömning. Artikeln grundar sig på hennes nyligen utkomna bok: Westlund, B. (2009) Att undervisa i läsförståelse – lässtrategier och studieteknik för de första skolåren. Natur och Kultur. Barbro Westlund föreläste tidigare om läsförståelse vid Dyslexiföreningens Utbildningskonferens i Stockholm 25 april 2009 och föreläser i GR:s regi i Göteborg 27 oktober 2009.

Boktips!

”Att lära är nästan som att leka” Man kan lära sig att leka och man kan lära sig att bygga Kapla-torn, så det hänger ihop på något sätt. Boken bygger på en studie där författarna följt verksamheten i olika arbetslag i förskola, skola och fritidshem. I boken analyserar och diskuterar författarna sina resultat, Ingrid Pramling-Samuelsson, E. Johansson

”Det tidiga språkbudet” Hur erövrar barn i samspel med omgivningen sina språk och sin förståelse för skriftspråkets funktion? Författaren betonar betydelsen av att barn från första levnadsdagen får en rik och varierad språklig stimulans i lustfyllda sammanhang. Kroppsspråk känslspråk, talspråk och bildspråk skapar en gemensam kommunikationsbas som utvecklar barnets liteacyförmågor. Rigmor Lindö

”Libers A-Ö Alfabetisering för vuxna nybörjare”

”Språkutveckling pågår -svenska som andra språk”

”Barn i början”

”Skriftspråksutveckling genom lek”

”Att undervisa läsförståelse”

”Montessori i förskola och skola”

”Språka samman”

”Lärarens hållning”

”Med sikte i förskolan – barn i behov av stöd

”Glädjens pedagogik”

”Läsundervisning och läsförståelse”

”Språkets öga”

V.Adelhardt

M.Lindh, M.Norberg

Monica Westerlund

Bente Eriksen Hagtret

Barbro Westlund

K.Skjöld Wennerström

Inger Lindberg

Silwa Claesson

Anette Sandberg

A.Linder S.Mortensen

Jörgen Frost

S. Strömqvist

Ny forskning

Barn med ADHD har inte alltid kognitiva brister

Detta konstaterar Cecilia Wåhlstedt som disputerade på sin avhandling *Specifying the Heterogeneity* i början av året vid Uppsala universitet. Hon blev intresserad av detta ämne när hon studerade ämnet psykologi och valde då att fortsätta att forska inom området. Hon menar att barn som drabbas av ADHD-symptom och som inte får adekvat hjälp riskerar att få problem. Eftersom de har dåliga utsikter när det gäller skola och yrkeskarriär kan de hamna i utanförskap, vilket medför avsevärda sociala och ekonomiska kostnader.

Barn med ADHD-symptom är inte en homogen grupp och är alltså väldigt olika varandra. Man har visserligen delat in barn med denna diagnos i tre undergrupper: de som har primär ouppmärksamhet, de som har primär hyperaktivitet/impulsivitet och en kombinerad grupp med de barn som har båda symptomen. Det som skiljer barnen åt kan vara vilken typ av kognitiva brister de har.

Man har länge försökt hitta en enda kognitiv brist som kan förklara ADHD. Senare tids forskning har dock visat att det är omöjligt eftersom det inte finns en enda brist som kan förklara alla barns problem. De kan ha flera olika brister eller inga brister alls. De flesta av barnen har även beteendeproblem, till exempel trotsymptom, ängslan, depression, problem med skolprestationer, problem med social kompetens och hur de ska hantera sina känslor.

I sin avhandling har Cecilia Wåhlstedt tittat på tre olika faktorer som tidigare forskning har visat är relaterade till ADHD-symtom för att se om det finns barn med ADHD som bara har en eller flera kognitiva brister eller inga bris-

ter alls. De faktorer hon tittat på är exekutiva funktioner, det vill säga högre kognitiva funktioner som har till uppgift att nå uppsatta mål, såsom inhibition (förmågan att hejda en impuls) och arbetsminne. Den andra faktorn är en motivationsaspekt som kallas "delay aversion" som innebär att barn med ADHD-symtom oftare väljer en mindre omedelbar belöning än att vänta på en senare större belöning jämfört med barn utan ADHD-symtom. Den tredje faktorn har att göra med barnets förmåga att reglera ansträngning, vakenhet och aktivering, även kallat "state regulation".

Cecilia har också tittat på hur de kognitiva faktorerna och beteendeproblemen är relaterade till ett av ADHD-symptomen, alltså hyperaktivitet/impulsivitet eller ouppmärksamhet, eller till båda.

Resultatet av forskningen visar att de kognitiva faktorer som Cecilia tittat på kunde både var och en för sig förklara ADHD-symptom, men de kunde också samverka så att de tillsammans gav en effekt som var större än vad var och en gjorde enskilt.

Hur kan dessa resultat påverka arbetet i skolan?

Den här typen av kunskap ger oss möjlighet att identifiera barn med ADHD-symptom på tidigt stadium, vilket kan leda till att man kanske lär sig att hantera ADHD-symptomen bättre. Då kan man också hitta förbättrade, individuellt anpassade behandlingsmetoder. Det är viktigt att förstå att ADHD tar sig uttryck på olika sätt och att barnen behöver olika typ av stödåtgärder. Det som passar ett barn kanske inte passar andra.

För mer information, kontakta Cecilia Wåhlstedt, tel: 018-471 21 46, 070-347 17 25, eller cecilia.wahlstedt@psyk.uu.se

Skoldatateksverksamhet

Skoldatatek är en verksamhet som växer landet runt.

Idag har knappt hälften av Sveriges kommuner skoldatatek. Skoldatatek är en Specialpedagogisk IT-inriktad verksamhet för elever i behov av särskilt stöd med fokus på:

- läs- och skrivsvårigheter
- koncentrationssvårigheter

Skoldatatek är en del av kommunens elevstöd, men också en resurs i kommunens skolutveckling kring IT och specialpedagogik. Skoldatatek arbetar med Alternativa verktyg i lärandet vilket kan vara en talsyntes som läser upp texten, eller en daisyspelare som läser upp sidor i boken.

Idag kan man inte se datorn som ett alternativt verktyg, utan den är på väg att bli ett verktyg för alla i skolan. Kunskaper inom IT-området är därför att betrakta som grundläggande och nödvändiga för alla.

Den teknik som barn och ungdomar använder privat kan stödja lärandet om kommunen och skolan arbetar medvetet med IT-arbete. Idag satsar kommuner och skolor olika mycket på IT – Hur blir det med likvärdigheten framöver?

Verksamhet i skoldatatek

- Fortbildning; specialpedagogisk IKT
- Erbjudna pedagoger och elever att pröva alternativa verktyg.

- Erbjudna teknisk & pedagogisk support.

Det är viktigt att programvara och alternativa verktyg införs i kombination med utbildning! Effekten av IT är beroende av vilket sätt den används på. Det är också viktigt att Anpassa programmen efter eleven. Hjälpmålet i sig är inget att ha om man inte gör Anpassningar och funderar kring hur det ska användas.

Exempel på vad ett skoldatatek lånar ut är

- Bärbara datorer med programvara t.ex talsyntes och rättstavningsprogram.
- Daisyspelare (till talböcker)

För mer information om att starta och utveckla Skoldatatek kontakta gunilla.almgren-back@grkom.se

Välkomna att besöka vår specialpedagogiska utställning med programvara för både PC och Mac, interaktiva tavlor samt olika tekniska hjälpmedel för elever i behov av särskilt stöd enligt ovan. Gårdavägen 4.

Kontaktperson Gunilla Almgren Bäck

Kompetensutveckling på GR hösten 2009

Inspirationsdagar 26–27 okt (v44)

Måndag 26 okt 09.00–16.00 (heldag)

- Sociala berättelser och andra visuella arbetsmetoder
Birgitta Andersson
- Få samtalet att lyfta *Nils-Erik Tedgård*
- MG-programmen – praktiskt arbete för bättre läsflyt och stavning *Maj-Gun Johansson*
- Coaching – var, när, hur? *Gregor Schill*
- Depression och ångest för specialpedagoger – vad kan man göra i skolan ” i väntan på att BUP ska göra något”
Håkan Wisung
- Att utveckla mognad hos individ och organisation – en heldag för skolledare
Ralph Stenbäcker
- Biblioteket som motor i skolutvecklingen
- Varför behöver vi jobba med genusperspektiv i skolan?
Monica Nordh

Tisdag 27 okt 08.30–11.30 (fm)

- Bråkiga och ångestfyllda barn *Tomas Tjus*
- Skriftlig huvudräkning *Birgitta Rockström*
- Vad vore livet utan stress? *Tomas Danielsson*
- Barnen på Språkmakargatan *Clas Rosvall*
- Bornholmsmodellen *Anna Strid*
- Utvecklande samtal i arbetslag *Per Fagerström*
- Konflikthantering *Eva Lindblad*
- Matematik pest eller fest? *Bodil Jönsson*
- Går det verkligen att undervisa i läsförståelse?
Barbro Westlund
- Det syns inte utanpå! Autism, Aspergers syndrom, ADHD
Margareta Kärnevik Måbrink

- Våld, mobbing, våldsamma lekar, aggressivt beteende! Vad kan vi vuxna göra? *Christer Sandell*
- En skola på vetenskaplig grund–forskande lärare
Tomas Kroksmark
- Strukturerad läsundervisning *Ulrika Wolff*
- I huvudet på en tonåring *Mia Börjesson*
- Läs och Skrivdiagnoser *Maj-Gun Johansson*

Tisdag 27 okt 13.00–16.00 (em)

- Mångfald angår oss alla *Jeanette Ohlsson*
- Beröm nu! *Atle Johansen*
- Kognitiv pedagogik *Britt-Inger Olsson*
- Pedagogens ledarskap *Lasse Lindsjö*
- Hur ser en god läs- och skrivutveckling ut?
Stefan Samuelsson
- Det lyser om läsande barn *Bodil Jönsson*
- Livsstil och hälsa *Mats Börjesson*
- Läsningsens fem dimensioner *Katarina Herrlin*
- Stödja och stimulera språk och kommunikation hos elever med läs- och skrivsvårigheter *Barbro Bruce*
- Det svåra samtalet *Annika Johansson*
- Vad är entreprenöriellt lärande? *Framtidsfrön*
- Kan man vaccinera barn med skyddsfaktorer ?
Hans Svensson
- Man måste nå elevernas hjärta–ledarskap och matematik
Stavros Louca
- Dans *Rickard Herrey*

Höstens specialpedagogiska fortbildningar kommer att finnas på www.grutbildning.se/pc Redan nu kan nämnas...

- Läsettan, uppföljningsdag, med Maj-Gun Johansson 17 september

- Munmetoden med Gullan Löwenbrand 21 september.

- En eftermiddag kring Dyskalkyli erbjuds 5 oktober, medverkande

Görel Sterner och Ingvar Lundberg. Om ny kunskap, vilket färdigställts i en rapport kring dyskalkyli för Skolverket.

Wera.andbert@grkom.se

Fler utbildningar återfinns på www.grkom.se/Utbildning

För mer information: wera.andbert@grkom.se 031-3355025, 0706356929

GR Specialen

GR UTBILDNING • POST Box 5073, 402 22 Göteborg

BESÖK Gårdavägen 2 • TELEFON 031-335 50 00